

Nekrologer

LENI YAHIL

1912 – 2007

Professor Leni Yahil døde den 26. december 2007 i sit 95. år. Hun hørte til de førende Holocaust-forskere i Israel og internationalt og var i Danmark især kendt for sin bog om de danske jøder under besættelsen, der udkom i 1966. Trods de mange år på bagen og den megen forskning sidenhen gælder bogen fortsat som standardværk. Leni Yahil havde et stort hjerte for Danmark. Hun vendte i sit lange historikerliv og i sine mange studier og artikler ofte tilbage til temaet om redningen af de danske jøder som et lys i Holocausts mørke, og hun kom altid gerne til København, når hun blev inviteret til foredrag og seminarer.

Leni Yahil var selv en levende del af den historie hun viede sit forskerliv til. Hun var født i Tyskland i 1912 i Potsdam, hvor faren var dommer, indtil nazisterne afskedigede ham i 1933. Forældrene var assimilerede jøder, men deres yngste datter brød med familietraditionen og tilsluttede sig det zionistiske ungdomsforbund – for så i 1934 at emigrere til Palæstina. Her engagerede hun sig i kibbutz-bevægelsen og meldte sig til arbejderpartiet (Mapai), hvor hun fik ledende poster, bl.a. som sekretær for den beundrede Ben Gurion. I 1942 giftede hun sig med en partikammerat, Chaim Yahil (1905-76). Han forestod fra 1945 flygtningearbejdet blandt de overlevende jøder i lejrene i Tyskland, og indtrykkene herfra blev bestemmende for Leni Yahils fremtidige skæbne som holocaust-historiker.

Leni Yahil havde i 1940 afsluttet sine studier i historie og litteratur med en magistergrad og arbejdede 1954-56 som videnskabelig assistent hos professor Benzion Dinar, den førende forsker i jødisk historie ved det hebræiske universitet i Jerusalem. Han blev Israels første undervisnings- og kulturminister og sad i ledelsen af den statslige institution Yad Vashem, der forskede i og formidlede Holocausts historie. Det var på hans initiativ at Leni Yahil under et ophold i Sverige – hvor hendes mand var israelsk ambassadør 1956-59 – indledte

sit arbejde om redningen af de danske jøder i oktober 1943. I 1964 disputerede hun ved det Hebræiske Universitet med en afhandling, der siden blev oversat til dansk med titlen »Et demokrati på prøve. Jøderne i Danmark under besættelsen« (1966) og (1969) til engelsk (»The Rescue of Danish Jewry. Test of a Democracy«). Bogen er et pionerarbejde, der for første gang på videnskabelig grund og i bredeste form (omfanget er på ca. 500 sider) behandlede både jødernes og jødepolitikens samt redningens og eksilets historie. Undersøgelsen er båret af et konsensus syn, der kan virke forældet i dag. Men af blivende værdi er den tætte analyse af det omfattende tyske materiale, der bl.a. dokumenterer at initiativet til jødeaktionen kom fra København og ikke fra Berlin, hvilket sidste den hovedanklagede, dr. Best, ellers med held havde advokeret for under processen efter krigen. Fremstillingen er en hyldest til det danske demokrati og danskernes frihedstrang, der ses som den afgørende faktor bag den lykkelige redning. Den tyske aktion blev en udfordring til demokratiet, og demokratiet bestod prøven – lyder den bærende ide. Samtidig ses oktoberdagene som vendepunktet i danskernes overgang fra passiv til aktiv modstand – et synspunkt der næppe holder i dag, men som bogen overtog fra den nationale tradition. Leni Yahils udgangspunkt var som i hele hendes faglige virke zionistisk. Således konstaterer hun at de danske jøder forblev objekter for andres handlinger, både bødlernes og hjælpernes, og konkluderer at det danske tilfælde viser at selv den mest vellykkede assimilation altså ikke kunne redde jøderne – et synspunkt der naturligt nok vakte uro og kritik i Troessamfundets rækker.

Disputatsen blev indledningen til et rigt forskerliv med en omfattende produktion, der fra det danske tema udbredte sig til hele Holocausts historie: Det blev til sammenligninger mellem forfølgelserne i forskellige lande, studier over redningsaktioner i Skandinavien og Ungarn, arbejder om jødisk modstand, om antisemitisme og artikler af metodologisk og historiografisk art. Hertil en lang række bidrag til de store internationale Holocaust-encyklopædier.

Leni Yahil delte sit professionelle liv mellem universitetet i Haifa og Yad Vashem, hvor hun sad som koordinator og i redaktørpanelet for *Yad Vashem Studies*. På Yad Vashems opfordring gik hun i gang med at skrive en lærebog i Holocausts historie, som i 1987 efter mange udsættelser og tilføjelser var vokset til det over tusind siders store oversigtsarbejde »The Holocaust: The Fate of the European Jewry 1932-45«. Det udkom først på hebræisk og derefter på engelsk (1990) og siden (1998) også på tysk under titlen »Shoah. Überlebungskampf und Vernichtung

der europäischen Juden«, og står i dag som det internationale standardværk i den engelsksprogede verden. Bogen bryder ikke ny grund, men er en stofmættet sammenfatning af historikernes viden om Holocaust i 1970'erne, hvor Yahil placerer sig i en midterposition mellem den såkaldte intentionalistiske og den funktionalistiske skole, om end hun hælder mest til den første. Således ser hun tilintetgørelsen i to faser, den første fase fra revolutionsåret 1932 båret frem af Hitler og hans antisemitisme, der ikke havde mordet, men uddrivelsen som mål, og den anden fra 1941, hvor der skete en fundamental ændring af jødepolitikken, og tilintetgørelsen antog apokalyptiske dimensioner. Bogen udmærker sig ved ikke kun at centrere omkring situationen i østområderne, men at udstrække fremstillingen til hele Europa, herunder også Middelhavslandene og Nordafrika, og den fokuserer bredt ved også at behandle den jødiske modstands og redningens historie og de såkaldte *bystanders*' rolle, forstået som de stater og institutioner der stod på side-linjen og så til, mens forbrydelsen pågik. Synsvinklen er jødisk. Det er tilintetgørelsen set som en del af det jødiske folks historie, en katastrofe som hun mener at jøderne ikke havde muligheder for at forhindre. Men imod anklagen for at man »lod sig føre til slagtebænken som får«, fremholder hun modstandens betydning – ikke kun i form af de kendte militante opstande, men overhovedet modstanden som vilje til at fastholde jødisk liv og jødedom selv der hvor intet menneskeligt håb stod tilbage. Hun forsvarede i samme forbindelse jøderådernes rolle som kollaborationsorganer, hvad der kostede hende venskabet med filosofen Hannah Arendt.

Leni Yahil tilhørte den såkaldte »Jerusalem-skole« af tysk-jødiske historikere, der fastholdt Holocaust-forskningens integritet som kritisk disciplin i en modsætning til den østeuropæiske emigrantskole, der ville bruge faget i nationsopbygningens tjeneste. Leni Yahil var en selvstændig forsker med sine meningers mod, men også et åbent menneske og lydhør over for andre synspunkter. Hun modtog talrige akademiske priser og blev på sin 90-årsdag hyldet med et festskrift, »On Nazis, Jews and Rescuers« (Jerusalem 2002), der rummer en række af hendes artikler og en (nyttig) bibliografi.*

Hans Kirchhoff

* Jeg takker professor Dan Michman, Yad Vashem, for hjælp til fremskaffelse af Leni Yahils personlige data.